

УДК 261.2(477.85)
ББК 86.0

Антоній Мойсей, Юлія Боднарюк
(м. Чернівці, Україна)

ДЕМОНОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ НОВОСЕЛИЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (на прикладі села ЧОРНІВКА)

У статті розглянуто традиційні уявлення українців Новоселицького району Чернівецької області про такі демонічні істоти, як чорт, упир, заложні покійники, блуд, вихор. На основі не опублікованих раніше польових матеріалів висвітлено народні уявлення щодо походження демонічних істот, зовнішнього вигляду, часу й місця появи; указано на сучасний стан побутування демонологічних уявлень.

Ключові слова: Чернівецька область, Новоселицький район, Чорнівка, демонологія, уявлення, чорт, упир, вихор.

Демонологія (нижча міфологія) – сукупність міфічних уявлень, заснованих на вірі в демонів, духів, носіїв езотеричних знань. Об'єктами демонології можуть також виступати природні явища, що сприймаються як результат діяльності демонічних істот (град, вихор, буревій тощо). Народна уява наділяла демонічні істоти антропоморфними, зооморфними рисами, рідше вони представлялися невидимими або у вигляді неясних атмосферних явищ. Народна демонологія торкається майже всіх сфер традиційної культури: вплив нечистої сили на атмосферні та природні явища, посмертне існування людей, господарське й сімейне життя, доля людини, причини хвороб і смерті та ін. Переважна частина образів української народної демонології, у яких люди персоніфікували як надзвичайні природні явища, так і конкретні предмети оточуючого світу, має дохристиянське походження; після прийняття християнства язичницькі божества були проголошені демонами. Реальністю наших днів є співіснування двох світоглядних систем, результатом чого є “народне християнство” (двовір'я).

Демонологічні вірування й уявлення відбивають досвід людей, накопичений поколіннями. Вони відіграють велику роль у розвитку духовності українського народу та є складовою системи міжпоколінної передачі етнокультурної інформації, що висвітлює базові смислові зони, які сприяють реконструкції загальної міфологічної картини слов'ян-українців.

Порушена тематика широко розробляється в українській етнологічній науці. Згадаємо із цього приводу праці В.Антоновича¹, М.Грушевського², Р.Кирчіва³, А.Свидницького⁴, І.Франка⁵. На сучасному етапі захищено декілька кандидатських дисертацій (Ю.Буйських, О.Поріцька), надруковано спеціальні роботи з указаної проблематики⁶. Народні вірування та уявлення українців Полісся й Закарпаття опинились у полі зору російських етнологів і лінгвістів⁷. У цьому контексті відзначимо той факт, що буковинська регіональна специфіка демонологічних уявлень вивчена слабо; нині констатуємо відсутність спеціальних робіт, присвячених цій тематиці. Фрагментарні дані про демонологічні уявлення населення Буковини містяться в працях українських, австрійських і румунських дослідників етнографії Буковини: О.Манастирського, Р.Кайндля, Є.Фішера, С.Маріана, Є.Нікулице-Воронки та ін.

Об'єктом дослідження статті є традиційні уявлення українців с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області про такі демонічні істоти, як чорт, упир, заложні покійники, блуд, вихор. На основі не опублікованих раніше польових матеріалів висвітлено народні уявлення щодо походження демонічних істот, їхнього зовнішнього вигляду, часу й місця появи; указано на сучасний стан побутування демонологічних

повір'їв. Село Чорнівка відібрано не випадково: воно є одним з населених пунктів Буковини, де найкраще збереглися традиційні звичаї та обряди, яких мало торкнулися трансформаційні процеси. Тут ще проводяться ритуали віншування на Різдво, посівання на Новий рік, Маланка, дівочі ворожіння на св. Андрія, збереглася традиція святкування 9-ти четвергів після Великодня, використання “стрітенської” свічки в плюв'яльній обрядовості, респонденти пам'ятають про звичай щедрувати зі справжнім плугом на Новий рік, плюв'яльний обряд “похорон засухи” та ін.

Після ухвалення християнства образ *чорта* був органічно вписаний у систему християнських вірувань – так само, як ангели є помічниками Бога, так і *чорти* стали вважатися помічниками Диявола, духами зла більш низької ієрархії. У демонологічних уявленнях *чорт* наділений досить широкими функціями: він шкодить людям, насилає хвороби, зводить жінок, полює на людські душі, штовхає на злочини й прикрі вчинки. Особливу небезпеку він представляє для нехрещених дітей, яких може підмінити.

Як засвідчують експедиційні матеріали, до сьогоднішнього часу в мешканців с. Чорнівка Новоселицького району побутують повір'я, у яких мова йде про нечисту силу. За їхніми уявленнями, *чорт* має людську подобу й відрізнити його від пересічних людей неможливо⁸. Подібні свідчення були характерні для українців Буковини ще наприкінці XIX ст.: *“Командує всіма бісами головний сатана (“чорт, щез би він”), кульгавий на одну ногу, яку він зламав на млині, невдало намагаючись за відсутності води, запустити його ногами ... Іноді чорт приймає подобу карлика (“поночок”), а саме у часовий період між північчю і другими півнями, протягом якого чорт має над людиною особливу силу”*⁹. За уявленнями мешканців Чорнівки побачити *чорта* кожному не вдавалося, а тільки тому, хто був з ним “у змові”. За свідченнями Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н., *“нечиста сила навідувалася в образі чоловіка до самотньої жінки Марії Кулуцихи: кожного вечора приходив нечистий до неї на вечерю, але окрім жінки його ніхто не бачив. Марія ніколи не солила їжу, бо нечистому солоне їсти заборонено. Одного разу її онук із своїм сусідом прийшли до бабусі і поки старенька поралася по господарству посолити приготвлену для нечистого кашу. Після цього каструля з кашею сама перекинулася із печі, вся каша розсипалася по цій кімнаті. Так як чорта хлопці побачити не могли, то Марія пояснила, що нечистому не сподобалася посолена каша”*¹⁰. Подібні повір'я характерні й для інших регіонів України. Так, на Бойківщині, коли молода входить уперше до хати молодого, свекруха подає невістці незмішану та несолену ячню, що символізує входження чужої людини в новий рід і певне здобрення нею домашнього духа – опікуна цього роду¹¹. У с. Тухля Сколівського району Львівської області Н.Левкович записала такі свідчення: *“Всьо в тих людей ся получас, хто має панька. Плеканчик, хованець слухас газдиню. Соленого не любить, бо всьо переверне”*¹². Із цього приводу підкреслимо двозначність відомостей про домовика; його сприйняття як нечистої сили на сучасному етапі пояснюється впливом християнської ідеології. Наведемо в цьому контексті уявлення мешканців Чорнівки про “вирощеного” і “купленого” *чорта*, який за певних умов стає помічником господареві, але при цьому останній закладає свою душу *дияволу*. Двозначність домашнього демонічного персонажу вбачається й з таких відповідей респондентів Волинської (“Домовик – сатана, яка живе в хаті”) та Рівненської (“Домовик – це недобре”) областей¹³. На думку старожилів с. Чорнівка, нечиста сила може і шкодити, і допомагати. Вона допомагає тій людині, яка є її власником чи союзником. У такому випадку *“їй все ведеться, вона може швидко збагатити, рідко хворіє, але для цього нечисть може нашкодити іншій людині”*¹⁴. Отже, мова йде про значний ступінь циркуляції

повір'їв про один і той самий персонаж у різних локальних зонах, що значно ускладнює розпізнання характерного типу демона.

У демонологічних уявленнях найбільш поширеним є антропоморфний вигляд *чорта*, проте демонічна істота мала постійно виражену деяку аномальну для людини ознаку, частіше всього це – рогатість, хвостатість, кульгавість, звірині ноги, кігті, чорний колір шерсті тощо. Крім того, за народними уявленнями, *чорт* міг з'являтися людям також в образі тварин. Подібні свідчення записав наприкінці ХІХ ст. Е.Фішер в українців Буковини: *“Чорт (дідько) перевтілюється на будь-яку тварину – kota, цана, чорного півня або вовка”*¹⁵. Респонденти с. Чорнівка розповіли про випадок, який трапився з Іваном Анициним у 30-х рр. ХХ ст.: *“Йдучи близько опівночі з танців, він почув біля обійстя Чебрія голосні співи і сміх. Чоловік наблизився до криниці, в якій втопилася колішня господня оселі. Раптом йому здалося, що на плечі стрибнув кіт з такою вагою, що чоловік і нести його не міг, і на спині нічого не було. Після того, в Івана почалися судоми, він розповідав, що злий дух просить його повіситися, чоловік довго намагався протистояти, але таки не витримав тиску сатани і повісився”. За повір'ями мешканців, у селі було кілька місць, де нечистий з'являвся в образі тварин: у яру поблизу оселі Нігалакія, де купалися і крякали качки, а самих птахів не було видно; біля старого Люті, де бачили образ великого собаки, який біг на них, але коли в собаку вистрілили з рушниці, він зник. Ще одним таким місцем, за переказами Андроник Євгенії Миколаївни, був Лютов міст. За свідченнями респондентки, саме там їхній односелець Григорій Паскал зіткнувся з нечистою силою (в образі kota), коли повертався з вечорниць: *“На мосту чоловік побачив чорного kota і сказав: “Який ти, коте, файний”, а той, в свою чергу, відповів: “Я знаю що я файний, а ти зари який будиш...”, чоловік перехрестився і забіг до першого ж будинку, а коли повибігали люди, то вже ніякого kota не було”*¹⁶.*

Та сама респондентка пригадала чоловіка на прізвище Стурдза, який постійно з кимсь розмовляв, звертаючись до нього “мой ти, мо”. За її свідченнями, він доводив усім, що *“нечистий живе у нього біля худоби у стайні і нічого не хоче старому допомагати по господарству, а навпаки, мучить його злими помислами. Дідові ніхто не вірив, думали, що то – психічні розлади, а серйозно рідні сприйняли факт наявності чорта лише тоді, коли Стурдза повісився”*¹⁷.

Опитані респонденти доводять, що улюбленим *сатанинським* місцем є міст, саме там *чорт* перебуває. Так, під кількома сільськими мостами (біля Нігалакія, Люті) неодноразово вночі були чутні музика, співи, сильний регіт, інколи й плач – *“саме так веселилася нечиста сила, яку люди бачити не могли. Був випадок, коли люди на подвір'ї Нігалакія побачили великі шматки білого полотна, яке було густо розстелене, але коли наблизилися до нього, воно зникло”*¹⁸.

Найбільшу силу *сатана* має опівночі: тоді, за народними уявленнями, уся нечиста сила виходить творити свої “злі” справи. Нечиста сила найбільш небезпечна для людей у “нечисті” періоди року: у так звані дні різдвяних свят, опівночі, після заходу сонця; у певні, “нечисті” періоди життєвого циклу – від народження до хрещення дитини. Захистом від неї слугував хрест, тобто найбільше *чорт* боїться того, коли людина, яка його бачить, перехреститься. Ще одним оберегом служить також молитва. *“Лише хреста і молитви, за уявленнями мешканців Чорнівки, сатана і боїться”*.

Чорт, за народними повір'ями, може вступати в інтимний зв'язок з людьми, що, як правило, для жертви має край негативні наслідки. Андроник Євгенія Миколаївна розповідає, що *“через зраду свого чоловіка Дмитра Стурдзи його дружина Марія Товкач хотіла помститися суперниці Марії Трутчихи і підкинула їй в хату сорочку, в*

якій була "захована" нечиста сила. Після цього Марія ніяк не могла вжитися з чоловіками, більше року з жінкою ніхто не жив. Коли її сусідка поцікавилася, чого та не може жити з чоловіком, вона пояснила, що після знахідки тієї сорочки до неї два рази на місяць: коли місяць повний і коли молодий, приходить чорт в людській подобі, вона йому готує вечерю, після чого відбувається інтимний зв'язок. Сатана, який був геть схожим до пересічного чоловіка і нічим не відрізнявся, хіба що тим, що його окрім неї ніхто не міг побачити. За кілька років жінка хотіла відмовитися від таких навідин нечистого, але він її не полишав. Марія почала їздити всіма монастирями і церквами, але і це не допомагало. Одного разу він насмілювався підступити до неї у церкві на нічній службі. Тільки після довгих відмолувань, в молодому віці померла її кривдниця Марія Товкач"¹⁹.

Подібні свідчення знаходимо на Львівщині: "Чорт в хаті є. Він її мучив вночі, як хлоп. В одній він був в stodoli під софітом. Інші люди 'го не видять, хіба той, що 'го має"²⁰. У південнослов'янських повір'ях знаходимо дані про те, що жінку, яка вступає в інтимний зв'язок з нечистю в подобі чорта, змія, покійного чоловіка, можна впізнати за тим, що вона стає блідою і сумною, цурається людей, не приходить на розваги, не ходить по воду, не працює, виглядає невмітою, непричесаною й недбалою в одязі, постійно тужить і плаче. У болгар таких жінок називали "жива-померла" і вірили, що вони цілком належать змію, який не допускає, щоб його обраниця одружилася з людиною. Якщо ж вона дає згоду на такий шлюб, то її відразу наздоганяє смерть, а під час похорону раптовий вихор викрадає покійницю і відносить до печери змія"²¹.

Згідно з європейським середньовічним богослов'ям, диявол, що прийняв вигляд чоловіка та вступив у зв'язок із жінкою, називається інкубом ("лежачий зверху"), а диявол, що прийняв вигляд жінки та спокусив чоловіка, називається суккубом ("лежачий знизу").

За уявленнями мешканців Чорнівки, перехід злого духа до людини може відбутися тоді, коли під час смерті біснуватого доторкнутися до нього, бо генетично дух сатани не передається²². Подібні уявлення широко побутують у загальнослов'янському ареалі. Так, наприклад, у поляків поширеним є повір'я про те, що не можна ставити на столі ложку так, щоб вона одним кінцем торкалася тарілки, бо по ній чорт вскочить у миску та вселиться в людину"²³.

Вірили, що із чортом можна укласти договір та найняти його на службу, заклавши йому, утім, свою душу. Такі договори, як правило, треба укладати вночі на перехресті доріг і затверджувати кров'ю з мізинця. Також нечисту силу можна купити в когось чи виміняти. Подібна історія згадується Горячко Катериною Костянтинівною. Жінка пригадала давню історію, що трапилася в обійсті сім'ї Єлинюків (40-ві рр. ХХ ст.): "Донька пана Єлинюка мала виходити заміж і за кілька тижнів до весілля пішла на ринок до Чернівців купити собі подушки. При купівлі подушок, продавщиця їй сказала: "Бери гет з усім". Дівчину дуже здивував цей вираз, адже вона і брала весь товар. Згодом люди пояснили, що вираз "Бери гет з усім" означає те, що людина, яка продає певний товар, продає разом з ним і нечисту силу і ні в якому разі не можна погоджуватися брати, адже купуєш собі чорта. Після повернення додому на горіщі будинку почало щось грюкати, плакати і сміятися, від чого дівчина почала неадекватно поводитися і сходити з розуму. Так і не вийшовши заміж, померла молодою, але в старенькій хатині вечорами були чутні дивні звуки, що завжди спонукали до поширення по селі пліток стосовно взаємодії нечисті з даною сім'єю"²⁴.

Подібні повір'я були зареєстровані в українців Карпат, Поділля та інших зонах, поляків (особливо в Сілезії, Малопольщі), росіян, білорусів тощо"²⁵.

Про можливість укладення угоди з нечистою силою збереглася традиція і в румунських селах Чернівецьчини. Згідно з описом румунського дослідника І.Г.Сбієри (інформація стосується другої половини XIX ст.), *стригої* – це люди, які уклали угоду з дияволом. Їх можна відрізнити від інших людей лише за наявністю в них хвоста. Удень, як і всі люди, вони працюють, а ввечері лягають спати досить рано. Під час сну їхні душі покидають тіло й відлітають разом з душами інших *стригоїв* на шабаш. Якщо ж під час їх відсутності поміняти місцями ноги та голову покинутого тіла, то при поверненні душа може заблукати й ніколи вже не потрапити до тіла. Після виходу з тіла душі *стригоїв* зустрічаються на готарях і влаштовують танці. Уночі вони схожі на світлячків, що б'ються між собою. Після танців вони збираються вдома в найстаршого з них, підмітають ватру, орють та засівають її просом, яке виростає і дозріває на очах. Після цього збирають і молотять просо, готують з нього пшоняну кашу на молоці. Після вечері всі виходять через каглу надвір. Тут вони веселяться і танцюють до співу перших півнів, а тоді вертаються до своїх покинутих тіл²⁶.

За повір'ями чорнівчан, існують способи відмовитися від послуг *нечистого*. За їхніми свідченнями, одного разу “*чорт в людській подобі підступив до їхнього односельця Василя Манольяка і запропонував йому вигідну співпрацю, але чоловік внаслідок на коліна і почав молитися, казав, що вірує тільки в Бога і нічій допомогти окрім Божої не потребує. Після того нечисть більше до Василя не підступала*”²⁷.

У народній традиції села Чорнівка збереглися згадки про *упирів*. “*Упир – покійник, що виходить з могили аби висмоктувати з людей кров*”. Старожили пригадали давню легенду, згідно з якою в тій сім'ї, де народжується сім синів поспіль, неодмінно саме сьомий буде *упирем*²⁸. Подібні уявлення поширені в поляків стосовно народження в сім'ї поспіль семи доньок: “*Сьома піде в змори – дух, який буде душити чоловіків*”²⁹.

За демонологічними уявленнями, “*упири майже не відрізняються від пересічних людей, основною їх відмінністю є наявність хвоста. Вдень вони працюють, живуть звичайним життям, а цілими ночами ходять і творять лихі справи. Найбільше зваблюють і шкодять незаміжнім дівчатам*”. Респондентка Побурян Фрозина згадала, як одного разу “*на вечорницях прийшли три незнайомі хлопці, які гарно вели розмову з дівчатами, але коли одна із них схилилася за веретеном, яке впало додола, то побачила за лавами їхні хвости. Тоді дівчина злякалася і почала жалітися, що дівчата хочуть спати: вопири пішли, не завдавши шкоди дівчатам*”³⁰.

У демонологічних уявленнях українців спостерігаються спільні риси у функціональних характеристиках *чорта* й *упиря*. Так, В.Гнатюк навів інформацію, записану на Івано-Франківщині, згідно з якою “*на вечорницях приходили переодягнені чорти і приносили з собою горілку, пригощання, далі відбувався інтимний контакт, після чого чорти залоскочують дівчат до смерті*”³¹. Південні слов'яни в образі *упиря* бачать *вампіра* чи *ходячого покійника*³².

Важливе місце в уявленнях мешканців села займає *віра в блуд*. Найчастіше він чатує на роздоріжжі. Вчепившись у людину, *блуд* може змусити її блукати на одному місці до повного знесилення або завести в болото чи іншу пастку. Н.Левкович збрала дані про уявлення в *блуд* в українців Львівської області: “*Блуд – то є чоловік, що затуманює людий*”³³. В.Гнатюк подав характерні уявлення про *блуд* у населення Галичини початку XX ст.: “*Для чоловіків частіше блуд з'являється в образі жінки і водить до опівночі, а після опівночі заводить в рив і побиває, що наступного дня чоловік помирає*”³⁴. У Чорнівському лісі в другій половині XX ст. були дві галявини, на які мешканці кидали гілки дерев, віддаючи, таким чином, *блуду* певну данину та виказуючи йому свою пошану³⁵. В уявленнях українців Західної України *блуд* міг приби-

рати вигляд птаха, чоловіка, kota, собаки, світла тощо. Для того, щоб урятуватися від блуду, необхідно було пригадати, у який день припав святвечір або коли останній раз причащалася людина. Оберегом також слугувало перевертання навиворіт сорочки; якщо блуд зустрів на дорозі, то потрібно зупинитися і сказати: “Мені туди дорога” і блуд відстане³⁶.

Старожили Чорнівки вірили, що нечиста сила могла перетілитись і на атмосферні явища. Так, *вихор*, за їхніми свідченнями, це – *перевтілення чорта*. В уявленнях українського населення Галичини (поч. ХХ ст.), “*вихор виглядав як чоловік з шерстю і крилами, але не мав живота і були видні його нутроці*”, через що на багатьох українських територіях його називали *котолупом*. Потрапити у *вихор* вважалося небезпечним, оскільки це могло спричинити психічну хворобу або каліцтво. У народі існувала ціла система магічно-захисних дій, аби уникнути підвію *вихору*. Зокрема, вірили, що “*вихор можна вбити, якщо кинути в нього ножем, якщо ніж закривавлений – вихор мертвий*”³⁷. За повір’ями болгар, *вихор* діє за наказом *сатани* й відносить у гори дівчат та юнаків. Білоруси вважали, що напрямоком *вихору* керують душі дітей, яких “приспали” їхні матері³⁸.

За уявленнями чорнівчан, небезпечними для людей є також *зложні мерці* – померлі неприродною смертю люди (потопельники, самогубці), котрі вважалися нечистими. Їх ховали на перехрестях доріг, на межах полів, у ярах. За народними уявленнями, душі *зложних покійників* набирають різного вигляду й тиняються по світі, доки не спокутують своїх гріхів. При цьому вони нерідко збиткуються над живими людьми³⁹. Подібні уявлення зустрічаються в болгар: “Жінки, які померли не своєю смертю або під час родів, ставали *русалками*”⁴⁰.

Народна уява наділяла *зложних мерців* надприродними властивостями. Під час засухи їхні могили поливали водою, щоб викликати дощ. Під час аналізу ритуальних дійств над могилами нечистих (зложних) покійників важливо окремо зупинитися на міфологічних уявленнях українців Буковини про їх вплив на механізм формування атмосферних явищ. В уявленнях слов’ян, померлі неприродною чи передчасною смертю особи, якщо їх поховано на цвинтарі, тобто на “чистому” місці, могли спричинити засуху, неврожай тощо⁴¹. З огляду на це, плювіальний обряд був спрямований на усунення причини посухи – руйнування могили *нечистого покійника*.

У Чорнівці зафіксовано рідкісне свідчення про збереження до середини ХХ ст. звичаю ексгумації трупа людини для викликання дощу. Так, старожили села досі пам’ятають, як у 1947 р., під час тривалої засухи, селяни потайки відкопали труну *нечистого покійника* й викинули її в річку Прут. За свідченнями респондентів, причиною цього стали вірування населення в те, що на загальносільському кладовищі був похований *зложний покійник*, що й викликало засуху, і для того, щоб пішов дощ, вони мають віддати це тіло воді. За стародавньою традицією, у селі *зложних покійників* ховали поза кладовищем, поряд із дітьми, які померли нехрещеними⁴².

На думку М.І.Толстого, фізичне руйнування могили *нечистого покійника* могло бути замінене в ритуалі викликання дощу очисним актом поливання могили водою, який слід трактувати як символічну передачу воді *нечистого покійника*. Учений зазначив, що поливання водою *нечистого покійника* (переважно потопельників) було дуже поширеним обрядом на Поліссі⁴³.

Подібне обрядодійство було розповсюджене також у східних романців у ХVIII–ХІХ ст. У наш час у східнороманського населення Буковини побутує обряд викликання дощу, згідно з яким у разі тривалої посухи маленькі діти йдуть на цвинтар, відшуковують на його окраїні могилу *нечистого покійника* й поливають водою⁴⁴. Інформацію про

вірування в існування душ *заложних покійників* у румунів Буковини в другій половині XIX ст. знаходимо в праці австрійського дослідника Едуарда Фішера: “Якщо хтось в домі повісився, то його душа, що не має спочинку, о 12 годині ночі приходить назад до хати. Вбиті і загиблі від нещасного випадку, котрі поховані на краю лісу, також не мають спокою, вони з’являються і дають про себе знати піснями, сміхом або голо-сінням. Злі духи також відвідують нові неосвячені будинки”⁴⁵.

Знаходимо інформацію і про те, що душа *нечистого небіжчика* може стати *чортом*. Зокрема, у поліському повір’ї йдеться про те, що “деякі вважали, що душа людини стає після її смерті дияволом; дияволи – це ті люди, хто не може потрапити на небо, а виявляється в пеклі”. У поліських переказах, зокрема тих, що походять з Дубровицького району, містяться поодинокі повідомлення про перетворення мерців на *чортів*: “Котора умре людина, то переходить у нечистую силу ... Мертва людина – то сатана”. Подібні уявлення побутували й на Західній Україні, де вважалося, що *чортами* стають діти, що померли нехрещеними⁴⁶.

Отже, споконвіку людина вірила у світ неземний, потойбічний, якому вона поклонялася і якого вона боялася. Нечиста сила вважалась атрибутом життя людини, вона мала здатність впливати на природу, тварин тощо. У той самий час нечиста сила виконувала функцію певного природного табу, огорожі, психологічного бар’єра, що, зрештою, можна назвати захисним фактором самої природи.

У мешканців с. Чорнівка на сучасному етапі ще існують уявлення про *чорта*, *упирів*, *блуд*, *вихор*, *заложних покійників* та інші демонічні істоти. Село, як й інші українські населені пункти Новоселицького району, є складовою всеукраїнського міфологічного простору та демонологічні уявлення сучасних її мешканців доповнюють скарбницю знань про традиційну духовну культуру українців. Водночас компаративний аналіз надає багато аналогій духовних уявлень чорнівчан з тим, що було характерним для інших слов’янських народів. Специфіка буковинської етнографічної зони посприяла акультурації досліджуваних явищ між українським і східнороманським населенням краю.

Слід відмітити процес сильної деградації деяких традиційних уявлень: збереглися тільки назви й нечіткі обриси функціональних характеристик *вихора*, *блуду* та інших персонажів народної демонології. Навпроти, напрочуд стійкими перед цим процесом виявилися уявлення про *чорта*, *упиря* і *заложних покійників*. Спостерігається також переплетення функціональних характеристик вищезазначених демонічних істот в уявленнях чорнівчан. Крім того, виявлені й деякі взаємопроникнення персонажів української і румунської міфологічної традиції, зокрема, стосовно уявлень про українських *упирів* і румунських *стрігоїв*.

1. Антонович В. Колдовство : документы – процессы – исследования / В. Антонович. – С. Пб. : Типография Киршбаума, 1877. – 140 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський ; [редкол.: П. Сохань (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1994. – Т. 1. – 736 с.
3. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Кирчів. – К. : Наук. думка, 1978. – 173 с.
4. Свидницький А. Злой дух (Народные Южнорусские поверья) / А. Свидницький // Твори / А. Свидницький. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 406–411.
5. Франко І. Як творилася слов’янська міфологія / І. Франко // Твори : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 37. – С. 425–432; Франко І. Людові вірування на Підгір’ю / І. Франко // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. V. – С. 160–218.

6. Буйських Ю. Вихор в сучасній демонології українців / Ю. Буйських // Етнічна історія народів Європи. – 2009. – Вип. 29. – С. 22–31; Левкович Н. Демонологічні вірування українців про домашнього духа-опікуна (на сучасних польових матеріалах Бойківщини та Західного Полісся) / Н. Левкович // Фольклористичні зошити. – 2008. – Вип. 11. – С. 113–122; Левкович Н. Народна демонологія Бойківщини (Сколівський район Львівської області) / Н. Левкович // Міфологія і фольклор. – 2009. – № 1 (2). – С. 85–92; Поріцька О. Українська народна демонологія у загальнослов'янському контексті (XIX – поч. XX ст.) / О. Поріцька. – К., 2004. – 180 с.
7. Славянский и балканский фольклор. Верования. Текст. Ритуал. – М. : Наука, 1994. – 270 с.; Славянский и балканский фольклор: народная демонология. – М. : Индрик, 2000. – 400 с.; Толстой Н. Очерки славянского язычества / Н. Толстой. – М. : Индрик, 2003. – 622 с.
8. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василюни Йордатіївни, 1920 р. н.
9. Населення Буковини / пер. з нім. Ф. Андрійця, А. Квасецького. – Чернівці : Зелена Буковина, 2000. – С. 99, 105.
10. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василюни Йордатіївни, 1920 р. н.
11. Левкович Н. Демонологічні вірування українців про домашнього духа-опікуна (на сучасних польових матеріалах Бойківщини та Західного Полісся) / Н. Левкович // Фольклористичні зошити. – 2008. – Вип. 11. – С. 119.
12. Левкович Н. Народна демонологія Бойківщини (Сколівський район Львівської області) / Н. Левкович // Міфологія і фольклор. – 2009. – № 1 (2). – С. 86.
13. Поріцька О. Українська народна демонологія у загальнослов'янському контексті (XIX – поч. XX ст.) / О. Поріцька. – К., 2004. – С. 71.
14. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василюни Йордатіївни, 1920 р. н.
15. Населення Буковини / пер. з нім. Ф. Андрійця, А. Квасецького. – Чернівці : Зелена Буковина, 2000. – С. 99.
16. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василюни Йордатіївни, 1920 р. н.
17. Там само.
18. Там само.
19. Там само.
20. Левкович Н. Народна демонологія Бойківщини (Сколівський район Львівської області) / Н. Левкович // Міфологія і фольклор. – 2009. – № 1 (2). – С. 85.
21. Виноградова Л. Славянская народная демонология: проблемы сравнительного изучения : дис. ... доктора филол. наук / Людмила Виноградова. – М. : РГГУ, 2001. – Режим доступа : <http://www.ruthenia/ru/folklore/vinogradova.htm>.
22. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василюни Йордатіївни, 1920 р. н.
23. Славянский и балканский фольклор. Верования. Текст. Ритуал. – М. : Наука, 1994. – С. 56.

24. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василю Йордатіївни, 1920 р. н.
25. Поріцька О. Українська народна демонологія у загальнослов'янському контексті (XIX – поч. XX ст.) / О. Поріцька. – К., 2004. – С. 46–48.
26. Sbiera I. G. Povești populare românești. Din popor luate și poporului date. – Cernăuți: Tipografia arhiepiscopală, 1886. – P. 320–322.
27. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василю Йордатіївни, 1920 р. н.
28. Там само.
29. Славянский и балканский фольклор. Верования. Текст. Ритуал. – М.: Наука, 1994. – С. 49.
30. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василю Йордатіївни, 1920 р. н.
31. Гнатюк В. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків / В. Гнатюк // Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. XXXIII : Знадоби до української демонології. – Львів, 1912. – Т. II. – С. XI.
32. Виноградова Л. Славянская народная демонология: проблемы сравнительного изучения : дис. ... доктора филол. наук / Людмила Виноградова. – М.: РГГУ, 2001. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/vinogradova.htm>.
33. Левкович Н. Народна демонологія Бойківщини (Сколівський район Львівської області) / Н. Левкович // Міфологія і фольклор. – 2009. – № 1 (2). – С. 86.
34. Гнатюк В. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків / В. Гнатюк // Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. XXXIII : Знадоби до української демонології. – Львів, 1912. – Т. II. – С. XXIV.
35. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василю Йордатіївни, 1920 р. н.
36. Гнатюк В. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків / В. Гнатюк // Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. XXXIII : Знадоби до української демонології. – Львів, 1912. – Т. II. – С. XXV.
37. Буйських Ю. Вихор в сучасній демонології українців / Ю. Буйських // Етнічна історія народів Європи. – 2009. – Вип. 29. – С. 26.
38. Славянский и балканский фольклор: народная демонология. – М.: Индрик, 2000. – С. 37.
39. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.; Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василю Йордатіївни, 1920 р. н.
40. Славянский и балканский фольклор. Верования. Текст. Ритуал. – М.: Наука, 1994. – С. 26.
41. Толстой Н. И. Очерки славянского язычества / Н. И. Толстой. – М.: Индрик, 2003. – С. 101–102.
42. Експедиційний матеріал, зібраний шляхом анкетування від старожилів с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області: Андроник Євгенії Миколаївни, 1939 р. н.;

- Горячко Катерини Костянтинівни, 1928 р. н.; Кобаско Євгенії Іванівни, 1936 р. н.; Романчук Марії Георгіївни, 1935 р. н.; Серуняк Василини Йордатіївни, 1920 р. н.
43. Толстой Н. И. Очерки славянского язычества / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 2003. – С. 104.
 44. Мойсей А. А. Магія і мантика у народному календарі східнонорманського населення Буковини / А. А. Мойсей. – Чернівці : ТОВ “Друк Арт”, 2008. – С. 76.
 45. Населення Буковини / пер. з нім. Ф. Андрійця, А. Квасецького. – Чернівці : Зелена Буковина, 2000. – С. 51–52.
 46. Виноградова Л. Славянская народная демонология: проблемы сравнительного изучения : дис. ... доктора филол. наук / Людмила Виноградова. – М. : РГГУ, 2001. – Режим доступа : <http://www.ruthenia.ru/folklore/vinogradova.htm>.

Antonyy Moysey, Yulia Bodnaryuk
(Chernivtsi, Ukraine)

**Demonological idea of the Ukrainian Novoselytskiy district,
Chernivtsi region (on the example of the village of Chornivka)**

The article examines the traditional notion of the Ukrainian Novoselytskiy district, Chernivtsi region of demonic creatures such as the devil, ghoul, zalozhni deceased, err, a whirlwind. Based on previously unpublished field data highlighted people's understanding of the origin of demonic creatures, appearance, time and place of occurrence, indicated on the current state of existence demonological beliefs.

Key words: *Chernivtsi region, Novoselytskiy area, Chornivka. Demonology, an idea, the devil, ghoul, a whirlwind.*